

Sanat ve İktidar İşbirliği

Art and Power Cooperation

Öz

Sanatın iktidar ile olan ilişkisi her dönemde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bilim ve sanat alanında öncü olmak isteyen hükümdarlar en yetenekli ve bilgili alimleri, bilim adamlarını ve sanatçıları yanlarında görmek istemişlerdir. Onlara iktidarlarının gücünü halka göstermeleri için imkan sağlamışlardır. En ideal mimari planlar bu yolla karşımıza çıkmıştır. Pantheon, Parthenon, Ayasofya gibi büyük mimari anıtları gibi. Bramante, Leonardo, Michelangelo, Galileo, Dante, Mimar Sinan gibi önemli şahsiyetler iktidarların sağladıkları ortamlarda büyümüş, kendilerini geliştirmiş, yetişmiş ve sanatlarını icra etmişlerdir. İktidar sanatı ve sanatçıyı etkilemektedir. İktidar desteklediği sanatçıların eserleri ile halkın üzerinde etki kurmaya ve gücünü göstermeye çalışmaktadır. Sanatçılarda en güzel eserlerini ortaya koyarak iktidarı etkilemeye çalışmaktadır. Bu makale sanatın güç ve iktidarla olan ilişkisini araştırarak ortaya koymak için oluşturulmuştur. Nitel bir araştırma olarak betimsel veri analizi yöntemiyle yapılandırılmış, alanyazırlarından elde edilen veriler bu yöntem doğrultusunda toplanarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, sanat ve iktidarın bu başlıklar altında ele alınan toplumun sanata olan ilgisini düşüncelerinin, sanatçının tutumunu bilgi temelinde incelemesiyle birlikte, sanat ile iktidar arasındaki ilişki üzerine bir kavramsal çerçeve çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güç, iktidar, yönetim, sanat, yönetici erk

ABSTRACT

The relationship between art and power continues in every period. Especially the rulers who wanted to be pioneers in the fields of science and art wanted the most talented and knowledgeable scholars, scientists and artists with them. They provided the opportunity to show the power of their power to the public. In this way, ideal architectural plans emerged. The Pantheon is like the architectural burdens of Hagia Sophia. Important figures such as Bramante, Leonardo, Michelangelo, Galileo, Dante and Mimar Sinan were developed and educated in the wide area provided by these governments, and their artistic performances increased. The government reveals art and the artist. It tries to influence the pores through power structures. The artist is trying to influence the government by presenting his most beautiful products. The most realistic work produced by a talented artist is close to power and starts from its abundance and idealistically. The scope of this article is to explore the power of art and its relations with power. This study, as a qualitative research, was conducted using the descriptive data analysis method, and the data obtained in the field were evaluated within the framework of this method. As a result, it is a framework on the relations between art and power, along with an information-based examination of the society's interest in art, which is discussed under these headings.

Keywords: Power, government, management, art, executive power

Giriş

Tarih içinde sanat iktidarla kimi zaman yan yana kimi zaman farklı yollardan ilerlemiştir. Bazen sanatçı çıkarları, iktidarla çatışmış yönetici erkin aleyhinde çalışmıştır. Sanatçı ve bilim adamı elbette iktidarın sağladığı fırsatları kullanmıştır. Ona sağlanan imtiyazları değerlendirmiştir. Bazen bilim ve sanat iktidarla çatışmıştır. Aytimur, R. G. Sanat ve İktidar İlişkisi Üzerine Bir İnceleme'sinde sanat ve iktidar ilişkisine değinmiştir. Bu konuyu çalışma olarak ele almıştır. Foucault'nun iktidar ve sanat üzerine düşünceleri, bu iki kavramın birbirleriyle bilgi temelinde iç içe geçişlerini ve birbirlerini şekillendireşlerini yazısında göstermiştir. Bu bağlamda iktidar, bilgi ve sanat arasındaki bu dinamik ilişkiler ağının, toplumun temel yapılarını ve değerlerini anlama şeklimizi etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu da iktidar ve sanat ilişkisinin insanların dünyayı algılayışını ve yaşayışını şekillendirdiği düşüncesini açığa çıkarmıştır. İktidar sanat ilişkisi bugüne kadar ayrıntılı bir şekilde ortaya konamamıştır. Bu alana ışık tutmak iktidarın ve sanatın yaptırım gücünü ortaya koymak sanata destek olacaktır.

Sanat, İktidar ve Propaganda İlişkisi

Sanat kendi gücünü keşfettiği andan itibaren ya da ona atfedilen gücü fark ettiği andan itibaren, oldukça karmaşık yapılarla işbirliği içinde olmuştur. Bu yapılar kimi zaman iktidar kimi zaman halk hareketleridir. Sanat yönetiminin karmaşıklığı yönetici erkin sanat üzerinde oynadığı roller oldukça etkilidir. Sanat eski zamanlardan bugüne yönetimle iç içe olmuştur. Kimi zaman etki alanı, kimi zaman propaganda aracı olarak sanattan ve yarattığı fırsatlardan etki gücünden iktidarlar tarafından yararlanılmıştır. Propaganda ideayı bünyesinde taşır. Devlet yöneticileri, sanatçıları yaptıkları işleri öncelikle kamuya ve

Mutlu ERBAY

Boğaziçi Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 19.04.2024

Revizyon Talebi/Revision
Requested: 22.07.2024

Son Revizyon/Last Revision: 30.07.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 12.08.2024

Yayın Tarihi/Publication Date: 27.09.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Mutlu ERBAY
E-mail: erbaym@bogazici.edu.tr

Cite this article as: Erbay, M. (2024). Art and power cooperation. *Journal of Art and Iconography*, 7, 1-10.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

sonraki zamanlarda çağlara aktaracak ve adlarını ölümsüzleştirecek kişiler olarak görmüşlerdir.

Mehmet Emin Satır, "İdeoloji ve Sanat İlişkisi Bağlamında Sovyet Anıtsal Propagandası" adlı makalesinde konuyla ilgili olarak Sovyetler Birliği'ni incelemiştir. Sanat ve iktidar hakimiyetini üretilen eserler açısından ele almıştır. Anıtsal eserlerdeki propagandayı, heykel, kamusal mekanlara yerleştirilmek için hazırlanmış hakim ideoloji sanat aracılığıyla kitlelere ulaştırıldığını söylemektedir. Tarihin her döneminde iktidarlar, resim, heykel, müzik, edebiyat, tiyatro, dans, film vb. gibi sanat formları üreterek, ideolojilerini topluma yaymada sanatı araç olarak kullanmışlardır. Dünya Savaşları döneminde resimler, sinema filmleri, posterler ve özellikle heykeller propaganda konusunda etkili olarak kullanılmıştır. Özellikle heykelleri meydanlara diktiler, propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Satır'ın belirttiği gibi 20. Asırda en etkili propaganda aracı olarak kendi sanatını, heykellerini inşa etmiş, hatta kullanılmış mekanları kendi amacı doğrultusunda düzenlemiştir (Satır, 2018, s. 571).

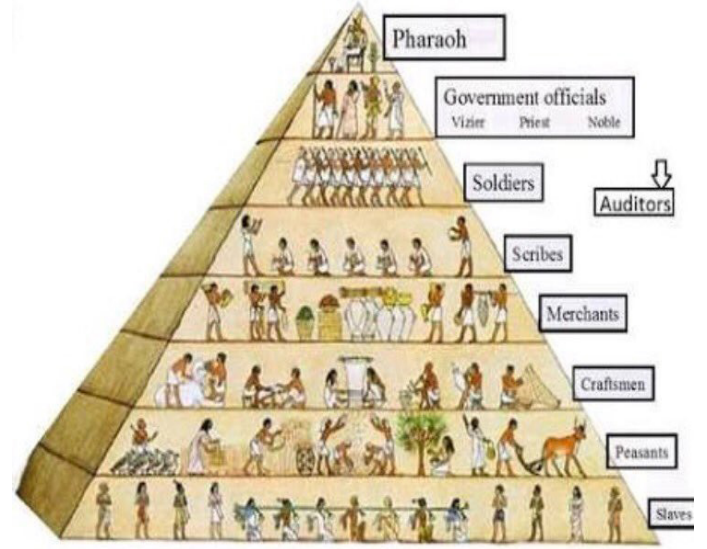
İdeoloji ve propagandanın kesişme noktasında, sanatın yeri, bulunduğu toplumun ideolojik yapısıyla yakından ilgilidir. Toplum maddi koşullarla yakından ilgilidir. Sovyet Birliği zamanında anıtsal propaganda bağlamında heykel sanatı, altın kaplamalı sarayları ve St. Petersburg metro duvar resimleri ile ideolojik sanat özellikle Sovyetler Birliği'nde politik olarak kullanılmıştır. Çarlık döneminde heykeller meydanlardan kaldırılmıştır. Lenin Dönemi'nde Anıtsal propaganda olarak kamusal sanatın ortaya çıkartılması planlanmıştır. Şehrin adı Leningrat olarak değiştirilmiştir (Satır, 2018, s. 573). Yönetici erk'in sanat üzerindeki himayesi ve etki gücü araştırılması gereken önemli bir konudur. Bu konunun seçilmesi sanatın iktidar için gücünü gözler önüne serecektir.

Yönetici Erkin İktidar Gücü

Yönetici erk hükümdarlar, kültür baronları, imparatorlar, mesenler, güçlü aileler, padişah ya da firavun yetenekli bir sanatçıya arkasına alırsa iktidarın temsili gücü yükselir. Sanatçı iktidarın görünen yüzü, vitrini olarak halkla ilişkiler alanında etki gücü yaratabilir. Kendisi için bir mezar anıtı yaptırabilir, öyle büyük ve şaşalı olur ki yönetici dünyadan göçüp gittikten sonra bile onun anısını yaşatır. Keops, Kefren ve Mikerinos mezar anıtları gibi. Yöneticilik akıl gerektirir en önemlisi de unutulmamak ve unutturmamak gerektirir. Bu durumun en temel yaptırım gücü de sanat yolu ile ortaya konan, herkesin yapamayacağı güzellikle ve zenginlikle farklı eserlerdir.

Mısır Medeniyeti: Mısır Medeniyeti oldukça uzun ömürlü 6000 yıl iktidarı ile en uzun yaşayan medeniyetlerdendir. Bu uzun süre içinde sanat din iç içe geçmiştir. Dinsel yapı dönemden döneme değişiklik göstermiştir. Nil'in kuzeyi ortası güneyindeki yerleşmeler değişmiş, başkent değişmiş, Nil'in yönü bile değişmiş, fakat sanatsal eserlerde çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Bu konu bize sanatın işlevsel faydacı bir anlayışla ele alındığını göstermektedir. Mısır'ın keşfettiği frontal duruşlu rölyefler, hiyroglipler, yüksek ve alçak kabartmalar, mumyalama yöntemler ve tanrılarına olan saygıları aynı kalmıştır. Resimlerin boyutları mezarlara, tapınaklara nasıl çizileceği, hükümdarın nasıl görülmesi gerektiği, çizilecek şablonlar hep belirleyici olmuştur. Sanatçının temel görevi ki büyük ihtimalle tapınak rahipleri ortaya koydukları ürünler belli kalıplara göre öğrendikleri şekillere göre yapılmaktaydı. Bu normları koyanlar ise üst düzey rahipler ve firavunlardı. (Erbay, 2009, s. 42) Mısır Uygarlığının bu yönetim düzeyi fig 1 de şematik olarak gösterilmiştir. İktidarın gücünün dağılımını, hiyerarşik yapı düzeni ile belkirlenerek şekillenir. Mısır toplumunda hiyerarşinin en üst noktasında firavunlar, ardından hükümet yetkilileri: (vezirler, asiller, rahip sınıfı, askerler), memurlar, ticaretle uğraşanlar, zanatkarlar, köylüler ve köleler olarak sıralanabilir. Bu yönetim biçiminin en

tepesinde asil soydan gelen firavunlar bulunurdu.

Görsel 1.

Mısır Uygarlığında Yönetim Düzeni (Alemdaroğlu, 2023) (URL 1)

Mısır Firavunu Tutankamun, Mısır'da oldukça kritik bir dönemde iktidara çıkmıştı. Babası Akeneton ve üvey annesi Nefertitinin yönetimi ardından darbe ile iktidara çıkarılmıştı. Akriba evliliği sebebi ile romatizmal hastalığa sahiptir. Bastonsuz yürüyememektedir. Oysa biz onu mezarında bulunan sandıkların üzerinde ve tapınak rölyeflerinde at arabası üzerinde savaşırken görürüz. Gerçekte zor yürüyen bir firavun olmasına rağmen güç ve iktidar bunu kabul etmez. Mısır tarihinin kralları kahramanlıklarını anıt dini yapılar, mekanlar, iktidar mezarlar ile anlatmak ister. Mısır'ı yöneten çocuk kral Tutankamun çocuk yaşta tahta çıkmış, babasının mirasını reddetmek zorunda kalmış. Güçlü olduğunu göstermeye çalışın, rahip sınıfı ile iyi geçinmek zorunda olan hasta, çocuk kraldı. Mısır'ın hüküm sürdüğü dönemde Anadolu'da önemli bir şehir Hititlerin hakimiyetindedir. Hititler'in yazı dili, çivi yazısıydı. Fakat her nedense halk arasında iki farklı dil kullanılmaktaydı. Biri resimli, halkın anlayabileceği dil, diğeri yönetici üst sınıf için düzenlenen kanunlar, kararları duyuran üst dildir. Bu dili halk hiç bilmez ve anlamazdı. Tarih boyunca birçok medeniyetin geliştiği Anadolu'nun, Mezopotamya ve Mısır gibi komşu kültürlerle etkileşimlerde bulunduğu Hitit tabletlerinden öğrenilmektedir. Anadolu'daki en eski kütüphane ve arşivlere sahip olan Hititlerdir. (Azarak, 2024, s. 1004). Hititlerin Mezopotamya uygarlıklarıyla ticari ilişkileri olduğu, Anadolu'da ilk yazılı belgelerin ortaya çıkışmıştır. Tarihte ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Barış Anlaşması Hititler ile Mısırlılar arasında imzalanmış olup, günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Tutankamun'un mezarından çıkan eşyalar bugün bile iktidarın gücünün öldükten sonra bile devam isteğinin göstergesidir. Kral Tutankhamun'un Sandığı üzerindeki Savaş Sahnesi Betimlemesinde ayakta durmakta zorluk çeken Tutankhamun'u iki tekerlekli araba üzerinde ok atarken gösterilmiştir. Bu tür betimlemeler, yönetici erkin iktidar gücünü gösterir.

Yunan Medeniyeti: Helas Halkı (Antik Yunan) bugünkü Yunanistan topraklarında iki önemli şehir bulunmaktaydı. Athena bilgelik ve sanat şehri ve Sparta savaşçıları yetiştiren şehirdi. Yunanistan'ın önemli savaşçıları orada yetişmekteydi. Spartaküs'de burada yetişmişti. Spartalılar yiğitlikleri, acımasızlıkları ve cesaretleri ile ünlü bir halktı. Sparta Halkı savaşlarda paralı asker olarak Athena halkı için savaşırken, kendi güvenliklerini sağlamışlardır. Athena'da

halk aynı dönemde barışçı filozof düşünceleri ile sanata ve bilime destek olmuş bir şehir devleti olarak bağımsızlığını sürdürmüştür. Bazen Athena halkı Sparta halkını savaşmaları Partenon gibi büyük önemli tapınakları yapmışlardır. Bu tapınakta ve çevresinde hayat yani din, ticaret ve eğlence devam etmiştir. Bu ortamda yetişmiş ünlü heykeltıraş Fidias tır. Atina Akropolünde bulunan Athena Tapınağını ve Partenon'daki Zeus heykelinin kaidesini yapmıştır. Perikles tarafından desteklenen heykeltıraş yaptığı işler karşılık, Delos anlaşmalarından alınan paralarla ücreti ödenmiştir. Heykeltıraş yaptığı Athena heykelleri, tarihte bilinen en güzel tanrıça heykelleridir. Halk bu heykellere ve tapınaklara sunu, hediyeler, adaklar yapmıştır. Fidias yeteneklerini aktardığı tapınak mimarisi ile iktidarın gücünü halkın üstünde baskı olarak kullanmasına yardımcı olmuştur (Erbay, 2009, s. 45).

Görsel 2.

Kral Tutankhamun'un Kahire Müzesindeki Sandığına Savaş Sahnesi Betimlemesi (URL 2/İrfan Yalın)

Sanat ve iktidar kol kola birlikteliklerinden beslenerek sanat tarihi içinde birbirinden etkilenecekler ilerlemiştir. Panteon tapınağına ne armağan edileceği, tapınağın frizlerinde halka anlatılmaktaydı. Büyükbaş hayvan, çalışacak iş gücü genç erkek ve kızlar, değerli atlar, değerli tohumlar getirilebilirdi. Ayrıca ilahlara hediye için altın, gümüş takılar da Partheon tapınağına hediye edilebilirdi. Pantheon tapınağı Delos Birliğinden gelen ganimetlerle kurulmuştur. Delos birliği ege denizine hakim olan gemi garnizonuydu. Bu denizi kullanan gemilerden elde edilen vergiler ve gasp edilen mallarla gemilerdeki ganimetlerden elde edilen finansmanla kurulmuş bir tapınaktı. Önemli savaşlar kazanan bir yönetici, asker, Perikles iktidarında kuruldu.

Tarihin ilk büyük savaş teorisyeni ve stratejisti olarak kabul edilen Atinalı general Thukydidesi, bilimsel tarihçiliğin kurucusu ve realist geleneğin ilk büyük yazarıdır (Gözlü, Aydın, 2023, s. 1). "Thukydides 'Atinalıların savaş lideri olan Perikles'in kişiliğine bağlı tanımlamasında dört erdem'inden bahseder. Zeki'dir; yani bir sayısal durumu çözümleme, olayı tam olarak önceden görme ve buna bir eylemle karşılık verme yeteneği vardır. Ne zaman Halk Meclisi önünde konuşsa, önder tacını çıkarıp ayaklarının dibine bıraktığı, onu ancak herkesin onayıyla yeniden başına koyduğu söylenir. Dilinde yıldırım vardır, derler. Üçüncü erdemi en katıksız yurtseverliğidir: Ona göre hiçbir şey yurttaşlarının çıkarından, Atina siyasetinin şerefinden önce gelmez. Ensonu, o kesinlikle çıkarını gözetmez" şeklinde Perikles'i tanımlar (Üreten, 2011, s. 219). Atina büyük generali ve

devlet adamı Perikles rehberliğinde Akropolis'in yeniden inşasına başlandı. Perikles, Akropolis'in ve özellikle Parthenon'un yapımında hiçbir masraftan kaçınmadı ve bu proje üzerinde çalışmak için yetenekli mimarlar Callicrates, Mnesikles ve İktinos ve heykeltıraş Phidias'ı işe aldı. (URL 8). Parthenon tapınağının üzerindeki frizler bulunmaktadır. Bu frizler tapınağa ziyarete gelenlerin beraberinde ne getirmesi gerektiği konusunda adeta bir tabelaydı. Frizlerde atlar, büyükbaş hayvanlar, kızlar, tahta tekerlekli arabalar, ürünler, genç ve güzel kızlar ve çeşitli hediyeler gösterilmiştir.

Görsel 3.

Parthenon Kuzey Cephesi Frizleri (URL 3)

Bugün Avusturya Viyana şehrinin merkezinde, inşa edilen Parlamento Binası önüne yönetsel gücün simgesi Athena heykeli konmuştur. Halkı etkileyen bu heykeller, kahramanlık, akıl, bilim ve sağduyu sembolü olarak Viyana'yı da süslemektedir. Danimarkalı mimar Theophilvon Hansen'in mimarlığını yaptığı Parlamento Binası, 1873-1883 yılları arasında yapılmıştır. Avrupanın en büyük Parlamento bina, II. Dünya Savaşı'nda büyük zarar görmüştür. Binanın orijinaline sadık kalınarak yenilenen bina, 1956 yılında açılmıştır. Bina Avusturya'da yerli ve yabancı turistler tarafından en çok gezilen yerdir. (İnterbus) Parlamento Binası önünde yer alan, 5m yüksekliğindeki bilgeliğin Tanrıçası Athena heykeli, 1902 yılında bugünkü yerine yerleştirilmiştir (URL 9).

Athena heykeli, dürüstlük, adalet ve uzlaşma kültürünü temsil ettiği için Avrupa'nın önemli şehir merkezlerinde yer alan iktidarın sembol öğeleri bugün de görülmektedir.

Helenistik Dönem: İktidarın başka sembol ögesi ise gücü yansıtan Büyük İskender'in heykel büstüdür. Büyük İskender Dönemi'nde sanat iktidarla birlikte şekillenmiştir. Persopolis'in imparatorunu yenen genç Makedon Prens İskender'in imparator III.Darius ile olan güç ve iktidar savaşı tarih kitaplarında yer almıştır. Bu ikili arasındaki Gaugamela Muhaberesi'nde İskender'in efsanevi bir şekilde yenmesi tarihi değiştirmiştir. İskender bu savaşla Asya kralı ünvanını almıştır. Bu efsaneye göre, kullandığı yeni savaş tekniği ile az sayıda Makedon ordusunun, kuvvetli Pers ordusunu yenmesini anlatılmıştır. Büyük İskenderin eline geçen heykelleri ve kabartmaları ile ünlü Persepolis şehri, günün en gelişmiş savaşçı şehri olarak, İskenderin ününü artırmıştır (URL 10). III.Darius zamanında Persepolis Tapınağına çıkan hükümdar kapı merdiven duvarlarında Taş üzerine kabartma resimlerde gücün simgesidir. Sarayına

girenler öncelikle merdivenlerden çıkarken, o büyük hükümdarlara sundukları hediyeleri gösteren insan büyüklüğündeki rölyeflerle karşılaşılırdı. Figür 6 'da görüntülerle yapılan bir anlamda reklam o günün dünyasında, tıpkı bugün olduğu gibi iktidarın gücünü gösteren önemli aktarım verileridir. Böylece hükümdarın gücü pekişir ve tapınağa neyin getirilmesi gerektiği anlatılırdı. Ağızdan ağıza anlatılan efsane ve hikayelerle tapınağın ünü arttı. Persepolis tapınağı küçükbaş hayvanlar ve hediyeler armağan edildiğini bu rölyeflerden okumaktayız (URL 4).

Görsel 4.

Athena Heykeli, Avusturya Parlamento Binası Önü, Viyana (Erbay M. Arşivi, 2024)

Görsel 5.

Persepolis Tapınağı Hükümdar Kapı Merdivenleri (URL 4)

Dionisos, Truva Efsanesi, Matyas Hikayesi, Savaşçı Hermes, kendine aşık Narkisos, Baş ilah Zeus, Athena, Hera gibi yarı efsanevi figürler dilden dile anlatılarak ilah ve ilaheler haline geldi. Ağızdan ağıza anlatılarak mitoloji olarak halk arasında yayıldı. Efsaneler, anlatılan sözlü hikayeler, yazıya dökülenler yapılanlar, kişileri efsaneleştirdi ve dilden dile anlatıla anlatıla bazen değişti, nesilden nesile abartılarak geçirdi. Anlatılanlar efsaneler, hep insanların geleceğini aydınlatmak onlara ilham vermek ve iktidarın gücünü pekiştirmek içindir.

Roma Dönemi Heykel Sanatına İktidarın Yansıması

Roma İmparatorluğu'nun en etkili komutanı *Augustus Cesar*, Doğu ve Batı Romanın önemli ismidir. Roma toprakları onun döneminde genişlemiştir. Yaptırdığı ve meydanlara diktirdiği heykellerde bu hükümdarın başarısını okumak mümkündür. Bastırdığı paranın üzerinde hükümdar *Augustus Cesar* yüzü vardır. Halk her elini paraya atışında bu ülkenin kime ait olduğunu, kimin onu yönettiğini anlar. Augustus kibirli Romalı bir politikacıdır. Doğu Roma'ya göndereceği heykellerin başları örtülü saç tarzı ile yaptırmış, Batı Roma'ya göndereceği heykelleri ise savaşçı Yunan tarzı kıyafet ve saçları açık tarzda tasarlanmış, tamamen iki farklı kültürde yaptırmıştır. Gerçekte yaşı oldukça ileri olan Augustus Cesar'ı betimleyen heykeller, 35 yaşında genç ve güçlü bir kişiyi göstermiştir. İktidarın gücünü simgeleyen bu heykeller, şehir meydanlarına konur ve halkın her an yönetçisinin gücünü hissetmesi sağlanır.

Görsel 6.

Ankara, Augustus Tapınağı/Hacıbayram (Erbay M.Arşivi,2019)

İmparator Augustus'un 1. yüzyılın ilk yarısında yapılmış mermer heykeli, Vatikan Müzesi'nde bulunmaktadır. Heykel, Roma'da Prima Porta'da bulunmuştur. Figür 9 da yer alan Augustus'un iki farklı heykeli farklı tasarımlar içerir. Soldaki heykel Batı Roma, sağdaki ise Doğu Roma garnizonları için yaptırılmıştır. Batı Roma, için yapılan heykel ile idealleştirilmiş bir imparator karakteri çizilmiştir. Heykelin ayak kısmına Venüs'ün oğlu Cupido (Eros) nun da eklenmesi, imparatorun Venüs tanrıçasından geldiğini anlatır. Göğsündeki figürler diplomatik başarılarından simgeler. Heykelin göğsündeki kabartma resimler, Barbarlara karşı Romalıların gücünü gösterir. Heykel, çeşitli ve canlı renklerde boyanmış zengin şekilde dekore edilmiş, mitolojik ve tarihsel anlatımla yüklü cuirass kabartması ile ünlüdür. İmparator Augustus'un politikasının özü ve başarıları hakkında güçlü bir ideolojik mesaj taşır. Ayakları çıplaktır. Doğu Roma Garnizon için yapılan diğer heykel kumaş örtüler içindedir. M.Ö. 1. yüzyılda Roma'da bulunan gerçek büyüklükteki İmparator Augustus'un heykeli, farklı giyim tarzı ile ünlüdür. Başını toga ile örtmüş olması bir adak vermekte olduğuna işaretler. Yunan idealizmi ile Roma gerçekçiliğinin kaynaştığı önemli bir heykeldir (URL 12).

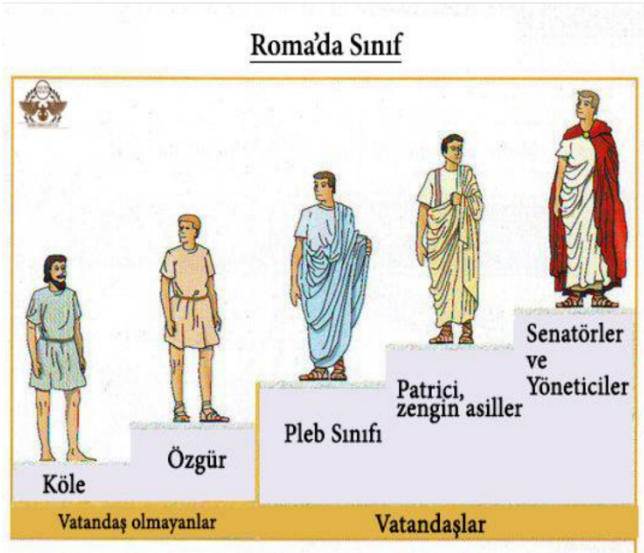
Romada hiyerarşi, imtiyaz sahibi, Senatörler ve Yöneticiler (Kurucular: Romüs ve Romülü'sün Soyundan geldiğine inanılanlar), Patriciler (zengin asiller), Pleb sınıfı (tüccar ve çiftçiler), Özgürlüğünü kazanmış kölelerin seçme hakkı varken, Atina'da kölelerin ve kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmazdı. Romalı Senatörler ve Yöneticiler her zaman Patrici ve zengin asiller gerektiğinde oy kullanırlardı.

Sanatın iktidarla yakın ilişkisi, sanat eserleri üzerinden propagandanın yapıldığı tarihin her döneminde, heykel, kabartma, resim, mimari de belli şablonlar üzerinde anlatım diline

dönüşmüştür. Ritüeller törenler, kabartmalar, portreler, sikkeler, propogandaya yönelik olarak hikayeleştirilip, yüceltilir ve Tanrısal öğeler ile yüceltilirdi. Firavınlar, krallar ve imparatorlar okuma yazma bilmeyen halka, ezberletilen resim ve görsel okuyazarlık teknikleri ile kendi güçlerinin etkisini ortaya koymuşlardır (Durugönül, 2022, s. 1).

Görsel 7.
Augustus'un iki farklı heykeli soldaki Batı, sağdaki Doğu garnizonları için yaptırılmıştır. (URL 12)

Görsel 8.
Roma Uygarlığında Yönetim Düzeni (Ataseven,2021)

Bizans Dönemi Constantinapolis Şehrinin Gelişiminde İktidarın Rolü

Bizans Döneminde Constantinapolis Şehrinin yönetimi üç kurum etrafında şekillenmiştir. Hipodrom, Ayasofya Klisesi ve Büyük Saray. Bu üç yapı bizans kimliği ilahî otorite ve imparatorluk iktidarının gücünü sergilemiştir (Keçiş, 2015, s. 18). Constantine zamanının Constantinapolis şehri önemli çekim merkezi olmuş bir kenttir. Ekonomik, ticari, dini ve jeopolitik yapısı ile Bizans kentinin yönetime gücünü elinde bulunduran önemli bir şehir olmuştur. Günümüze kalan Bizans'ın kalbi Ayasofya ve çevresinde tarihi yarımada ile Bizans'ın önemli konumunu göstermektedir. Bu bölge dini, tapınakları, hipodromlar, agoralar ve yollarla birleştirilmiştir. Bizans mozaik sanatı burada geliştirmiştir. Heykelleri Yunan ve Roma heykellerine kıyasla çok mükemmel değildir. Yönetici, halk

ve sanatçı bu şehirde de bir arada yaşamaktadır. 1.Theodosius Dönemi'nde Mısır'dan getirilen ve Hipodrom'un ortasına konan dikilitaşın alt kaidesinde de bu olayı rölyeflerle anlatmıştır. 2.Theodosius Dönemi'nde ise mevcut olan kara surlarını iki kat genişletmiş, Constantinapolis şehrinde kurduğu okul tarihte ilk üniversite olarak kabul edilmiştir (Tek, 2012, s. 1). Şehir kara surları, su kemerleri halk içindir. Bizans sarayını ve bu saraydaki sanatçıların konumunu tam olarak bilmemekle birlikte, şehirde yer alan eserlerden, sarayda sanatçı gurubunun varlığı düşünülmektedir. Mimari dini yapılar, kabartma kartal heykelleri, inşaat çalışmaları, hipodrom ve dikili taşlar, mezar anıtları, heykeller, sunaklar, vaftiz çanakları, rölyefler ve yazmalar hep bize sarayda sanatçı sınıfının varlığını kanıtlamaktadır. Bizans Dönemi iktidar Constantinapolis Şehrini sanatçılarla, mimarlarla, mozaik ustaları ile yeniden şekillendirmiştir. Şehirde Bizans Sarayları'nda yer alan yönetici erki gösteren mimari yapılar ve heykeller ile iktidarın gücünü sergilemektedir. Günümüzde de bu eserler turizme hizmet etmektedir.

Medici Ailesi'nin İktidarı Dönemi'nde Sanat ve Sanatçıya Olan Destek

Medici ailesi sanatın itici gücünden yararlanmıştı. O dönemdeki en kapsamlı Ortaçağ şehri ise Floransa'dır. Medici ailesi zengin tüccar bir aile olup, aile fertleride din ve yönetimde görev aldıkları için yönetimde söz sahibidirler. İlk bankacılık sistemini kuran aile olarak bilinirler. Mediciler akla dayalı, dine ve doğmalara dayanmayan bir yönetim sistemi kurmak isterler. Kurdukları sistemin ve şehrin simgesi olması için David yada Davud heykelini Floransa'nın simgesi olarak seçerler. Davud Golyad adındaki tek gözlü korkunç görünümlü devî sadece akli ve şapanı ile alt eden genç bir çocuğun kutsal metinlerdeki hikayesidir. Mediciler savaşları finanse eden, güzel sanatları, bilimi, felsefeyi destekleyen bir ailedir. Aile sanatçıları etrafında toplar. Kendileri için mezar anıtları, öksüzler yurdu, kiliseler açar. Mimar Donato Bramante yeni mimari usluhta çalışmaları ile, yeni bir kubbe sisteminin denendiği katedralleri ve kiliseleri inşa ettirir. Ressam Paolo Uccello'ya Mediciler, yaptıkları savaşları anlatmak için "San Romano Savaşı" tablosunu boyamıştır. Bu tablolar, Rönesans'taki perspektif olgusunu resme yansıtır. Resimde gerçeklik arayışı perspektifi doğurur. Galileo'nun askeri pergelinin tasarımını Mediciler finanse eder (URL 11). Medici Ailesi'nin desteklediği Galileo Floransa Soylularından, Padua Üniversitesi matematik öğretmenidir Galileo ürettiği Askeri pergelin öğrenci başına ücreti 20 scudo Venedik Lirasıdır. 1603 yılında pergelde birlikte satılmak üzere bir de kitapçık yayınlamıştır. 1603 yılında yayınlanan bu kitapçığın üzerinde "Geometrik ve Askeri Pergelin Kullanım Talimatı" yazmaktadır. Kitapçığın kapağında "Galileo Galilei'nin Geometrik ve Askeri Pergelin Kullanımıyla İlgili Talimatları adlı bu eseri yazdı" şeklinde ibare vardır. Kitabın içinde önsözde ise Toskana Grandükü Don Cosimo'nun katkılarıyla yazarın evinde basıldığı belirtilmektedir. Dönem'in Floransa yaratıcı gücü kitabın ortaya çıkmasında ve pergelin oluşturulmasında katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Askeri pergel stratejik öneme sahip savaş kazandıracak zamanın teknolojisinden ileri bir malzemedir (Erby, 2016, s. 139-149).

Teleskobu geliştirmesi için Galileo'ya Venedik Dükaları parasal yardım yapmışlardır. Teleskop'ta askeri pergel kadar stratejik öneme sahip bir alettir. Denizlere hakim olmayı sağlayacak bir alettir. Mediciler kiliselerin içlerini süslemek için yetenekli heykeltıraş Michelangelo'ya veressam Leonardo da Vinci'ye güzel heykeller, duvar resimleri freskler yaptırdılar. Medici ailesi, sanatçıya olan bu desteğini yazsın diye ilk sanat tarihçisi olduğu kabul edilen Georgio Vasari'ye sanatçıların hayat hikayeleri ve eserlerini anlatan yazılar yazdırır. Şair ve siyasetçi Dante Aleghieri "İlahi Komedyası'nı" bu tarihlerde yazılır. Eser din ve yönetici erk

arasındaki çekişmeyi anlatmaktadır. Dünya siyasi tarihinin gizli anlatımı gibidir. Aynı zamanda kilisenin iktidar gücünü yeniden temize sorgulayan reformist bir yazardır. Yönetimle yakın çalışan Filozof Desiderius Erasmus ve Nicoolaus Copernicus genel anlamda çağından ileriye geçmiş önemli eğitimci ve bilim adamlarıdır. Copernicus sonrası Rönesans Dönemi bilim adamı Galileo Galilei ispata dayalı bilime yönelmiş bunun sonucunda fikirleri kiliseye ters düşmüş, ev hapsine mahkûm edilmiş, bir din adamı olarak bilim tarihinde yer almıştır. Yıllar sonra itibarı geri verilmiş adına müze açılmıştır (Erbay, 2016, s. 139).

Galileo's geometrical and military compass, thought to have been made c. 1604 by his personal instrument-maker Marc'Antonio Mazzoleni

Görsel 9.

Floransa Galileo Müzesi, Galileo Pergeli (Erbay M. Arşivi)

Bu uyarlıklarda kimi zaman güç, din ve yönetim bir arada mücadele ile devam etmektedir. Kilise ve saray sanatçıya destek altında verdiği gücü, kendi iktidar gücü olarak kullanır. Her açıdan sanatçı bu önemli güçlere hizmet etmeği yeteneğinin sergilenmesi, sanatçı tanınırlığı açısından kabul eder. Bazen de sanatçı bu baskıcı müdahaleye karşı çıkar, çalışma gücü kırılmakta iktidarı eleştiren karşı eserler üretmektedir. Yönetici erk sanatçıyı güçlü kılar ve sanatçı eserleri ile zamana ve liderine hizmet ederdi. Sanatçı için para, malzeme desteği ve fikirlerini yayma önemli bir güçtür. Din adamları, yönetim kadrosu, soylular, tüccarlardan gelen bu destekleyici güç, sanatçıyı iktidara yakın guruplarla birlikte çalışmasını sağlamıştır.

Avrupa Kuzey Resim Sanatına İktidarın Yansıması: Geç Ortaçağ Avrupası'nda pazar ve panayır yerleri, ticaret alanındaki etkisi iktidarın gücünü öne çıkarmaktadır. 14-15. yüzyılda Flaman Bölgesi'nde (Belçika) liman şehri Antwerp, sanat ticareti ile öne çıkan merkez olarak, sanatın yayılmasında rol oynamıştır. Burada bugün sanat tarihinde iz bırakan; Ressam Hans Holbein, Johannes Vermeer, Peter Paul Rubens, Rembrandt van Rijn eserleri bu kamusal alanlarda sergilenip pazarlanmasında, meslek kuruluşu loncalar ve iktidar gücünün etkisini gösterir (Erbay, 2009, s. 95).

16. yüzyılın Avrupa resim sanatı yetkinliğin doruğuna ulaşır. Sanatçılar Gombrich'in yazdığına göre " Yunan ve Roma antikitesinin en ünlü heykellerini bile geçmiştir. İtalyan ve İspanyol sanatçılar nasıl yeni ve şaşırtıcı bir tarzda resim yapabilecekleri sorgularken, kuzeyin sanatçıları, Protestanların kilise resim ve heykellerini Katolik putperestliğin işareti sayan görüş ile karşı karşıya kaldıklarından bahseder. Kitap resimlemek ve portre yapmak, yaşamlarını sürdürmek için yeterli olmayacağı için yeni sanatsal çıkış yolları aramışlardır. Roterdamlı bilgin Erasmus "*buralarda hertürlü sanat durdu*" satırlarıyla Ressam Hans Holbein'e yazdığı sanatçıyı yönlendiren, tavsiye mektubu üzerine Holbein İngiltere'ye gitmiş, eserlerini orada üretmiştir (Perdahci, 2011, s. 105). Roterdam sanat piyasasında yaşanan mali kriz dönemini anlatan bu mektup sanat piyasasındaki pazar alanının yönünü değiştirmiştir. Alman Res-

sam Hans Holbein, eserlerinde, VIII. Henry portrelerinde, dönemin soylu kadın ve erkek portrelerinde, 16.yüzyıl İngiliz sarayındaki muhteşem Türk halılarının belgesel nitelikteki betimlemiştir (Perdahci, 2011, s. 106). İpek yolu ticaretinin etkisi ile Osmanlı-Türk erken dönem halı örneklerini, yağlıboya tablolarında desen olarak kullanmıştır. Bu tablolar, Holbein halıları olarak da sanat tarihinde yer almıştır. İpekyolu ticarete yön verirken aynı zamanda halı desenlerinde olduğu gibi iktidarın gücünü rotasını, sanatçı ve sanatın temsil gücünün yönünü de değiştirmiştir. Deniz yolu ticaretinde Antwerp limanı önemli rol oynamış, sanatın iktidar gücünü tüccarlar üzerinden gemilerle başka limanlara taşımıştır. Hollandalı Barok uslupta gündelik hayatı anlatan ressam Jan Vermeer, 1866 yılında sanat eleştirmeni gazeteci Thore Bürger onun eserleri üzerine makale yazmasıyla, ressamın ünü öne çıkmıştır. Yaşamında yaptığı eserleri, Antwerp ticari kenti limanlarına gelen tüccarlara eserlerini satarak geçimini sağlamıştır (Suzman,1977, s. 330).

Antwerp Okulu mezunu ressam Peter Paul Rubens Flaman Barok resmin önemli ismidir. Avrupa resminin sıra dışı ressamı olarak öne çıkmıştır. Fransa kralı IV. Henry'nin ikinci eşi, Fransa kraliçesi ve Medici Hanedanı'nın bir üyesi Maria de' Medici, Fransız sarayındaki politik entrikaları ve sanata olan düşkünlüğüyle tanınmıştır (Miller,1997, s. 153). Maria de' Medici, Paris'teki Luxemburg Sarayı'nı inşa ederken, ressam Rubens imzalı, gösterişli resimleriyle dekore ettirdi. Ressam Marie de' Medici Döngüsü olarak anılan tablolar, yöneticilerin seri halinde portrelerini yapmıştır. Hollandalı Ressam Rembrandt yönetime yakın olarak, eserlerini üretirken aynı zamanda, sarayın tablolarını yurt dışına götürmekle görevlendirildi. Bu ressamın her biri zamanın imkanlarını ve yöneticinin güçlü desteğini en iyi şekilde kullandı.

İktidar Baskısına Karşı Sanatçı Direnişi, Propaganda Eserler

Propaganda araçlarından olan sanatın siyaset ve iktidar ile ilişkisi insanlık tarihinin her döneminde olmuştur. John Berger'in Sanatla Direniş eserinde klasik ve modern sanatçılar üzerinden direniş yansıtın eserlerden örnekler vermiştir. Fransa'da Lasso Mağarası'nda on binlerce yıllık mağara resimleri ve Mısır'daki Feyyum Portreleri, sanatın birey ve toplum için vazgeçilmez olduğunun göstergesidir (Berger, 2017, s. 192). Tarihin her döneminde sanat ve sanatçı başlıca güç olarak toplumu şekillendirmiştir. İktidarın etkisinde, toplumda korku ve baskı yaratarak mutlak hakimiyet sağlanmıştır. Sınıf mücadelesi, fikir ve eylemlerle şekillenen Fransız Devrimi'nde olduğu gibi siyasi iktidar mücadelesinin değişmesinde, sanatçılar eserleri ile halkı aydınlatmışlardır (Agaoğulları, 2021, s. 3).

Fransız Devrimini anlatan ressam Eugène Delacroix'"Halka Yol Gösteren Özgürlük", adlı tablosunda hürriyet mavî, kardeşlik kırmızı, eşitlik beyaz renkte sembollerle bayrak üzerinde gösterilmiştir. Bugün "Halka Yol Gösteren Özgürlük" adlı tablo Louvre Müzesi'nin en önemli eserlerinden biridir. Adı özgürlükle anılan bu baş yapıt tabloda kadın figürünün arkasında Bastil Hapishanesi bulunmaktadır. Önde yükselen yığınlarda Fransız vatandaşları görülmektedir. Ressam tüfek tutan uzun siyah şapkası ile resmin ortasında yer almaktadır. Bu tablo sanat tarihinde; sanat ve propaganda konusunda örnek gösterilir. Tablonun boyutları da büyüklüğü açısından ayrı bir tartışma konusudur. Delacroix, Fransız Devrimi sonrası Fransız Sarayı'nın sanat danışmanlığını yapmıştır. Elinde Fransız bayrağı ile barikatta ilerleyen kadın figürü, özgür Fransa'yı yanındakiler de devrimci halkın değişik kesimlerindeki grupları temsil eder (Pınarbaşı, 2018, s. 124).

Avrupa müzelerinde halka önderlik eden Hürriyet tablosu kadar ünlü olan bir diğer propaganda tablo da, Ressam Francisco Goya'nın 3 Mayıs tablosudur. İspanya iç savaşının başladığı zamanda, Fransız askerlerinin İspanyol halkı öldürme görüntüsü ölümsü-

zleştirilmiştir. Goya, zamanın kalıplarına aykırı şekilde sahnede kanlı görüntüler çizimi, düz perspektif kullanışı ve gerçekçi olmayacak kompozisyonu yüzünden eleştirilmiştir. 3 Mayıs 1808 adlı tablo günümüzde savaş karşıtlığının ütopyik sembollerinden biri haline gelmiştir (Ayyıldız. 2021, s. 1). Prado Müzesi'nin en önemli baş yapıtlarındandır. Bir dönemin görsel sentezidir. Ressam ciltler hikayeyi tek bir karede anlatır. Ressam Picasso'nun Guernica adlı savaşı protesto eden tablosu, baş kaldırış ve propagandayı yansıtmaktadır.

Görsel 10.
Eugène Delacroix (1798-1863), Halka Yol Gösteren Özgürlük Tablosu (Pınarbaşı, 2018,123)

Görsel 11.
Francisco Goya'nın 3 Mayıs 1808 adlı tablosu (Ayyıldız. 2021,1)

Sanatçı ve toplum ilişkisinden doğan sanat eserleri, iktidar gücünün etkisinden bağımsız düşünülemez. Sanat eserlerine zamanın iktidar baskısı çoğu kez yansımıştır. Bu yansımayı müzeler açısından değerlendiren Fethiye Erbay, "Müzeler, sanatın toplumsal değişmedeki rolünün etkisi yansıtan, tarih boyunca iktidarın gücü ile şekillenmiş eserlerle doludur. Aynı zamanda iktidarın baskıcı gücüne karşı çıkan özgür sanatçıların özgün eserlerinde ulusal müzelerde sergilenmektedir" (Erbay, 2009, s. 93). satırları, sanatçı ve iktidarla şekillenen ulusal müzeler üzerinden örnek vermiştir.

Empresyonist dönemin ünlü ressamı Claude Monet, yönetici erkin düzenlediği Devlet Sergilerini reddederek, "Reddedilenler Sergisi" açmış ve yepyeni özgürlükçü bir çağın kapılarını aralamıştır. İlk kez yönetimin desteklediği sanatçı gurubundan farklı bir grup oluşturmuştur. Sanatçıların bazıları yönetimle iyi geçinirken,

bazıları da yönetime karşı gurupta onlarla çatışmıştır. Sanat her zaman hükümdarlar tarafından bir gelenek ve inanç, ibadet ve kültür işi olarak, gücün göstergesi olarak görülmüştür. Sanatçıda sanatı ile yönetime baş kaldırarak özgürlüğünü aramıştır (Erbay, 2009, s. 93).

Rus İmparatorluğunda, Avangard Dönemi sanatçıların, yönetime ve topluma yeniden şekillendirme örneklerinde sanatçı propagandaları görülmektedir.

1917 Rus Devrimi'yle iktidarını kuran Sovyet Hükümeti, başta müzeler olmak üzere, bütün sanat kurumlarının yönetimini avangard sanatçılara teslim eder. Bundan sonraki dört-beş yıl boyunca müzecilik ve sanat tarihinin en şaşalı döneminde, ilk kez sanatın iktidarı sanatçıların elindedir. Sanat kurumlarını kurmayı değil, yıkmayı amaçlayan "avangard sanatçılar" Müzeleri, akademiayı ve teorisini reddettikleri bir dönem olarak tarihte yer aldı. Bütün kenti bir enstalasyona, tiyatro sahnesine çevirerek, sanatın hayatını karnavallaştırdılar. Sanat enternasyonellerini başlattılar. Devrim'le birlikte Rus modernleşmesinin izleri görüldü. 18. yüzyılda St. Petersburg'un kurulmasıyla başlayan Rusya'nın modernleşme-müzeleşme atılımında, Petrograd'ın imparatorluk müzeleri ve aristokrat malikânelerinde gelişen Moskova'nın "entelektüel müzeleri" sanat ve iktidarın yeni kurumlaşma modelleriydi. II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sürecinde iktidarla şekillenen sanatın rol değiştirdiği görülür (Artun,2015, s. 1).

Abdurrahman Güneş, "İktidarın Diyalektiği ve Sanat" adlı makalesinde; "İktidarın etkin gücü ortaya konulmaktadır. İktidar bireysel ve toplumsal zaafardan yararlanarak bireyi kendi eliyle terbiye eder. Varoluş kaygısı, gelecek kaygısı, statü kaygısı, saygı görme isteği, rezil olma korkusu, dışlanma, yalnızlık, özendirme, anormal görünme, risk, kategorize edilmiş zekâ, aşığılanma korkusu, reddedilme... gibi kavramlar bireyin varoluş alanını yapılandırır. Birey ile toplumu toplum ile bireyi şekillendirir" (Güneş, 2019, s. 3). satırları İktidarın Sanatı-Sanatın İktidarı başlıklı yazısında konusunda oldukça farklı yaklaşımlar öne sunmuştur.

Anadolu Topraklarında Sanat ve İktidar İlişisinin Bugüne Yansıması

Anadolu'nun yeni Türk vatani olmasında, Selçuklu beyi Süleyman Şah ve oğulları Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini atarak, Anadolu'da bin yıl devam edecek olan Türk hâkimiyetinin öncüsü oldular. Devletin kuruluşundan yıkılışına kadar hanedan ailesinden 17 Selçuklu sultanı tahta çıkarak ülkeyi idare etti. Hanedan ailesinden gelen diğer erkek çocuklar da devlet geleneğinin bir parçası olarak hâkimiyet mücadelesi verdiler (Göksu, 2020, s. 79). Selçuklu Devleti'nin merkezi Konya şehri oldu. 16 yaşında III. Alâeddin Keykubad Konya'da Selçuklu tahtına oturmuştur. Selçuklu Devleti'nin yöneticileri tarafından Konya şehrinin ticaret yolları ile birleştiren önemli konumda olması, ticareti ele geçirecek, Anadolu'da Türklerin kalmasını sağlamıştır. Ticaret yollarının geliştirilmesi nedeniyle, hanlar, hamamlar, darüşşifalar, kervansarayların yapımına öncelik verilmiştir. Yönetimi sırasında Selçuklu, yönetim mekanları saraylara önem vermekle birlikte, dini mekanlar, türbeler yapmıştır. Minyatürler, çini sanatı, metal işçilik, halı sanatı gelişmesini desteklemişlerdir. Yıllar önce yaşamış bu Hükümdarların, iktidar mücadelesi yanında fiziksel yapıları, neye benzedikleri, hep merak konusu olmuştur. Bu tarihi kişilerin kimlikleri, yüzlerinin neye benzediğini konusunda 2023 yılında Konya'da "Darülmülk Sergisi" açılmıştır (Erbay, 2024, s. 94-104).

2017 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından kurtarma arkeolojisi, dijital arkeoloji, endüstriyel arkeoloji, adli bilimler ve heykeltıraşlık kapsamı dâhilinde yürütülen projede: Türkiye Selçuklu Sultanları, devlet adamları ve aile bireylerinin pozitif kimliklendirme yöntemi ile

disiplinler arası çalışma yapılmıştır (URL 6). Gerçek verilere dayalı ve pozitif kimliklendirme sonrası, heykeltıraşlar bulunan kemikler üzerinden, yüzlere karakter şekillendirmesi yapmışlardır. Bu canlandırmalarda yaşam tarzı, yaşadığı zaman gibi özelliklerde yansıtılmıştır. Alâeddin Tepesi ve çevresinde başlatılan araştırmada Türkiye Selçuklu sultanlarının bedenlerinin; pozitif kimliklendirme, patolojik kanıtlar muhafaza edilmiştir. İşlemlerin ardından, tek tek bireylerin isimleri ve tanımları etiketlenerek, Sultanlar Türbesi'ndeki yerlerine tekrar konmuştur. Sultanlar Türbesi'nde 23 Selçuklu hanedanı üyesinin bedenleri çıkmış, Osteoarkeolog Emel Akpolat ve Prof. Dr. Mutluhan Taş (URL 7) tarafından Facet uygulamaları yapılmış, 20 birey silikon heykel olarak % 95 gerçeklikle yeniden yüzlendirilmiştir. Bu aşamaların hiçbirinde yapay zekâ kesinlikle kullanılmamış, Sultanlar haricinde 2 kadın, 1 kız çocuğu, kimliği belirsiz 2 erkek birey, bir de bebek bireye ait kimlik tespitleri tamamlanmış, bebek haricindeki bireylerin silikon heykelleri yapılmıştır (URL 13). Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Konya Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan "Darülmülk Konya Selçuklu Sarayları Sergisi", İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde 30 Haziran 25 Temmuz 2024 tarihleri arasında ziyarete açılmıştır. (URL 14) Anadolu'yu yurt tutan ve bu topraklarda yaşayan hükümdarlar, eşleri, çocukları ile günümüz insanı yeniden tanışmıştır. Günümüzde gelişen yüz tanıma teknolojileri, ile bu devlet adamları ve ailelerinin fiziki ortamda yeniden canlandırılması, açılan sergi ile halka buluşturmasında, iktidarın gücünün etkisi bugün bile hissedilmektedir. Bugünün yüz yapılandırma çalışmaları ve gelişen teknolojiler ile, eski devlet adamlarıyla görsel canlandırma, yüz yapılandırma ile neye benzediklerin angılama imkanı doğmuştur. Hastalıklarını, nasıl ve neden öldüklerini, yüz biçimlerini ve yaşlarını, cinsiyetlerini öğrenebilmekteyiz. İktidarın gücünün göstergesi hükümdar heykelleri günümüz yeni teknoloji araçları ve heykel sanatçıları, tarihin karanlıklarındaki iktidar gücünün verilerini görünür kılmışlar, bugüne yansımaları sağlamışlardır.

Görsel 12.

Darül Mülk Sergisi Hükümdarların Yüzleri Canlandırması, Konya (URL 5)

Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman başta olmak üzere Osman İmparatorluğunda yöneticiler çevrelerinde hep sanatçılar bulundurmışlardır. Sanatçılara verilen destekle, üretilen eserler ile İmparatorluğu'nda propagandasını yapmışlardır. Topkapı Sarayı'nda gelişen Hassa Mimarlar Ocağı, Nakkaihane, Tekfur Sarayı içinde hükümdarların yönetiminde çeşitli alanlarda sanatçılar çalıştırılmıştır. Topkapı Sarayı, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde; eğitim merkezi olarak sanatçıları bir araya toplamıştır. Matrakçı Nasuh, Levni saray tarafından desteklenmiştir. Hükümdarın her anını kayıt altına alan, belgelemek ve resimlemele görevli Vakanüvistler de sarayın kadrosunda hizmet vermişlerdir. Hükümdar ve saray yönetim kadrosu, sanatçılara işverendir.

Hükümdar yada yardımcıları, sanatçıyı ve eserleri kontrol eder, kullarları belirler, malzemeyi sağlar, iş verir, para sağlar ve denetlerdi. Ortaya çıkan sonuçta iktidarın beğenisi yönündeydi.

Osmanlıda iktidar ve Sanat desteğinde Damat İbrahim Paşa'nın Hamiliği (1718-1730) önemli rol oynamıştır. Bu rol Ünal Araç iktidar ve Sanat adlı kitabında detaylı ele alınmıştır. Bu kitaptaki iktidar ve sanat ilişkisi, Meltem Babacan tarafından ele alınarak yazılan makalede Damat İbrahim Paşa'nın hayatına ve sanata ve sanatçıya olan desteği üzerinden incelenmiştir. Sadrazamlık görevinin banilik ve hamilik politikalarına yansımaları tanımlanmıştır. Kamusal temsiller ve kültürlerarası ilişkiler bağlamında İbrahim Paşa'nın Banilik ve Hamiliği, mimari eserler ve himayesinde gerçekleştirilen yazma, hat sanatı, geleneksel el sanatları, şir gibi sanatsal ve edebî üretilere konu olan yapıtların dönemin siyasi, askerî, sosyal, dinî ve kültürel gelişmeleri ekseninde değerlendirilmiştir (Babacan, 2023, s. 326-327). Furkan Uçar aynı kitap üzerinden İbrahim Paşa'nın Lale Devri'nde kültürel mimari faaliyetlerini anlatmıştır. Makalede Lale Devri ve III.Ahmet dönemi kültürel yapıyı anlatılmıştır. Kitaplara ilgisi olan sadrazamın matbananın açılmasındaki etkisi iktidarın politik yapıya yön verme gücünü ortaya koymuştur (Uçar, 2023, s. 265).

Klasik dönem Osmanlı minyatür sanatının en önemli yapıtlarından birisi Surnâme'dir Sultan 3. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünneti için düzenlenen görkemli düğündür. İmparatorluğun kudretini dünya ülkelerine göstermek amacıyla bu düğün 52 gün ve gece süren şenlik sırasında İstanbul'daki tüm esnaf loncaları hünerlerini göstererek meydana ve sultanın önünden geçişini sanatçılara resmetmişlerdir. Bu tür bir olayın resimlenmesi Osmanlı sanatçılarına yeni olanaklar sağlamıştır (URL 15).

15.yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda haminin korumasında nakkaşlar, hattalar, sanatçılar, eserine imza atamaz, eserlerin altına kullunuz ibaresi koyarlardı. Sadece turakeşler ve hattatlar sorumluluk taşıdıkları için eserlerine isimlerini yazabilirlerdi. Bu kural, Mimar Sinan'ın Büyükçekmece Köprüsü'nü yaparken kitabesine bu köprü Mimar Sinan tarafından yapılmıştır ibaresini koyması ile değişmiştir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Mimar Sinan hükümdarlarla seferlere katılan önemli bir mimardır. Seferlerde tahta köprüleri o tasarlardı. Orduların nehirlerden geçmesi onun sayesinde gerçekleşirdi. Yönetim tarafından hep desteklendi. Yapımında kullanılan kalker taşları eritilmiş kurşunla birbirine bağlanmıştır. Başmimar Koca Sinan'ın yaptığı tüm eserler içinde imzasını attığı tek eserdir (URL 16). Osmanlı hükümdarlığı sırasında elde ettiği yerlere hemen hamam, köprü, darüşşifa ve cami yaptırarak hükümdarın görsel gücünü göstermeyi hedeflemekteydi. Bugün yöneticiler kentsel dönüşüm projeleri ile iktidar gücünü topluma aktarmaya çalışmaktadırlar.

Görsel 13.

Mimar Sinan Köprüsü, Büyükçekmece (Erbay M. Arşivi, 16 Eylül 2023)

Çağatay Akengin, "Sanat İdeoloji Politika İlişkiler" adlı makalesinde, devlet, iktidar, sanat ve ideoloji ilişkisini olumlu ve olumsuz etkileri ile ele almıştır. Sanatçının hayatını sürdürebilmesi, sanatını devam ettirebilmesi için desteklenmeye ihtiyaçları vardır. Bu destekler çoğu zaman, kayıtsız şartsız, karşılık beklemezsizin verilmez. Ama bu destekler bazen örtülü, bazen de açıkçadır. Beklentilere cevap vermek zorunluluğunda olmayan bir sanatçı kimliğinin oluşması içinse, o sanatçının doğrudan doğruya özel imkânlarla donanmış olması gerekir (Akengin, 2014, s. 147). İktidarın kaynakları ve güçleri kontrolü elinde tutan gücün çıkarlarına hizmet etmek, isteklere uygun eser üretmek bazı sanatçıları zirveye taşıırken, bazı sanatçılar da devleti tehdit eden sembollerle öğretilmiş eserlerle başkaldırış protesto yolunu kullanmaya meyillidirler. Tarihte iktidar baskısının sanatçılarda başkaldırışına sebep olduğu örneklerle doludur. Yazar Andre Gide, "sanatın baskıdan doğar" adlı yazısında "Büyük sanatçı, güçlüğün coşturduğu, engeli kendisine sıçrama tahtası yapan adamdır" tanımlaması bu baş kaldırı ş ve protest sanatın iktidar karşısındaki gücünü ortaya koymuştur (Gide, 2018, s. 1).

Sonuç

İktidarın, ideolojinin kitlelere öğretilmesini ve benimsetilmesini amaçlayan propagandalarının sanat eseri yoluyla yapılması ilk olarak Antik Yunanla başlamıştır. Ancak sanatın ideolojiye ilişkin bir inanç oluşturma işlevi yüklemesine hemen her toplumda rastlanır. Dünya her zaman yöneten ve yönetilenlere ihtiyaç duyacaktır. Her bir farklı görüş açısı, iktidar mücadeleleri, her zaman olmuştur ve olacaktır.

Sanat ve bilim eserinin kalitesini belirleyen, sanatçının şöhretini arttıran temel öğelerin başında; hükümdarlar, yönetim kadrosunda olanların iktidar güçleridir. İktidarda olanların, önceliği, zevki, ilgi alanları, sanatın yönünü belirler. İktidarın sanatı yönlendirdiği ve şekillendirdiği açıktır. Halkın bilgi ve pozitif bilimlerle aydınlanmasında da sanatçı her zaman öncü kuvvet olmuştur. İktidar ile sanatçı arasında görünmez bir bağ vardır. Bu bağ sanatçıyı engellemeyen, özgür fikirlere imkan tanınması ile artar, gelişir. İktidarın sanata olan yönlendirici, baskıcı etkisi yerine destekleyici rolü öne çıktığında, sanatsal üretimin gücü ve özelliği artar. Yönetici liderin bu dengeyi çok iyi ayarlaması baskıyı, desteğe çevirmesi özgür ve demokratik yapı ile gerçekleşir. Büyük önderimiz Mustafa Kemal Atatürk 'ün "Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir. Sanatçı alnında ışığı ilk hissedendir" sözleri özgür ve demokratik yapıda sanatın ve sanatçının önemini ortaya koymaktadır. Yaşamı boyunca gerek sözleri gerekse uygulamaları ile sanatın kurumlaşmasına temel oluşturmuştur. Atatürk sanat politikası çalışmalarında iktidarın demokratik destekleyici gücü günümüze değin sanatın şekillenmesinde etkili olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Agaoğulları, M. A., (2021). *Fransız Devrimi'nde siyasal düşünceler ve mücadeleler 1789-1794 jakobenlerin iktidarı*, c 3. dipnot yayınları.
- Akdede, S. H. (2023). *Kültür-Sanat ve sermaye iktidar*. Alfa Yayınları.
- Akengin, Ç. (2014). Sanat ideoloji politika ilişkileri. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-02/04-11>
- Akkoç, D.A. (2018). Sanat ve iktidar üzerine, *Birikim dergisi.com*, 30 Eylül. <https://birikimdergisi.com>

- Alemdaroğlu. Gökçenur. (2023). *Günümüz sistemini sorgulatan eski Mısır'da hukuk hakkında 7 şaşırtıcı gerçek*, onedio, <https://onedio.com/haber/gunumuz-sistemini-sorgulatan-eski-misir-da-hukuk-hakkin-da-7-sasirtici-gercek-1149679>
- Araç. Ünal. (2022). *İktidar ve sanat: Damat İbrahim Paşa'nın hamiliği (1718-1730)*. Vakıf Bank Kültür Yayınları.
- Arapoğlu, F. (2015). İmgelerin eylemleri, eylemlerin imgeleri: sanat ve politika üzerine sanat tarihi perspektifinden bir değerlendirme. *International Art Symposiumu, Art, Reality and Paradox" Bildiri Kitabı*, 8-9 2015. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Matbaası.
- Artun, A. (2015). *Sanatın iktidarı 1917 devrimi, Avangard Sanat ve Müzecilik*. İletişim Yayınları.
- Atabek, N. (2003). Propaganda ve toplumsal kontrol. *Selçuk İletişim Dergisi*, 2(4), 4-12.
- Ataseven.Umut. (2021). *Türkiye'den sesler Augustus dönemine genel bir bakış*, <https://www.indyurk.com/node/300956/t%C3%B-Crki%CC%87yeden-sesler/augustus-d%C3%B6nemine-genel-bir-bak%C4%B1C5%9F->
- Aytımur, R. G. (2024). Michel Foucault'da sanat ve iktidar ilişkisi üzerine bir inceleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 17(45), 291-306. <https://doi.org/10.12981/mahder.1362866>
- Babacan, M. (2023). İktidar ve sanat - Damat İbrahim Paşa'nın hamiliği (1718-1730). *Tarih Kritik Dergisi*, 9(4), 326-328.
- Berger. John. (2017). *Sanatla direniş*, çeviren Aslı Biçen, Metis Yayınları,192.
- Brinkmann, V. (2006). *Renkli Tanrılar*. İstanbul Arkeoloji Müzesi, Sergi Kataloğu, Ege Yayınları(kod:9789758071319).
- Clark. T. (2011). *Sanat ve propaganda*. Ayrıntı Yayınları.
- Demir, Baykar. (2020). Goya'nın gözünden cadı figürü. *MSGÜ Sosyal Bilimler*, 1(21), 89-102. <https://dergipark.org.tr/pub/msgsusbd/issue/57225/1105787>
- Derin. Ö. (2021). Yontulmuş bedenden performatif bedene: sanat ve iktidar gerilimi. *ViraVerita E-Dergi*(13), 142-164.
- Durugönül. Serra. (2022). *Propoğandanın gücü ve Roma İmparatorluğu*. Aktüel Arkeoloji, s.1.
- Durmuş.T. I. (2009). *Tutsan Elini ben fakirin: Osmanlı Edebiyatında hamilik geleneği*. Doğan Kitap.
- Gide, Andre. (2018). Sanat baskıdan doğar. *İzdiham Dergisi*, <https://www.izdiham.com/andre-gide-sanat-baskidan-dogar/>
- Girginer. K.S. &D. Collon. (2014). *Cylinder and stamp seals from tatarian tumulus*, Anatolian Studies, 64 5972.
- Golding.W. (2021). *Sineklerin Tanrısı*, çev Mine Urgan, İşbankası yayınları, (17).
- Göksu Erdeğer, M. (2020). III. Alâeddin Keykubad'in Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına çıkışı. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* (13), 79-112.
- Gözlü, A. & Efe, A. (2023). Antik bir savaş kuramcisi: Thukydides. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (31), 393-414. <https://doi.org/10.56597/kausbed.1261389>
- Güneş. A. (2019). İktidarın diyalektiği ve sanat. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (42), 17-29 <https://doi.org/10.17498/kdeniz.571011>
- Erbay. M. (2009). *Sanatın güç ve iktidarla dansı, Artistmodern*, Eylül.
- Erbay. M. (2024). Kültürel antropoloji ile yeni müzecilik deneyimi: yüz yapılandırma çalışmalarının Dünyada ve Türkiye'deki örnekleri; Darülmülk Hanedanları Sergisi (2023). *Ejons Dergisi*, 8(1), ss. 94-104.
- Erbay. M. (2016). *Compare of Kandilli Observatory Museum with Galileo Museum, III.Uluslararası üniversite müzeleri birliği platformu konferans kitabı, değişen üniversite müzeleri*, Trakya Üniversitesi Yayını, Edirne, 139-151.
- Erbay. F. (2009). *Müze yönetimini kurumsallaştırma çabası (1984-2009)*. Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayınları.
- Erbay. F. (2009). *Sanatın yönetimi'nin boyutları*. Kültür Üniversitesi Yayınları (93).
- Gökçek. F. (2017). Necip Fazıl and his poetika in the context of art-power relation. *1st International Symposium of Language, Art and Power Papers*, 11-12 May, ss. 273-276.

- Keçiş. Murat. (2015), Bizans Dönemi'nde İstanbul'un kent yönetimi, büyük İstanbul tarihi. *ISAM Ansiklopedisi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay, Cilt 3*, 18-37, <https://www.cristianitytoday.com/history/people/rulers/costantine.html>
- Kesey.K. (1975). *Guguk kuşu*, Nemesis Yayınları.
- Korkmaz. D. (2018). Political image in the context of art and politics relationship. *Journal of Art, vol 1*, (2),25-38.
- Kreft. L. (2008). *Sanat ve siyaset: sanatın siyaseti ve siyasetin sanatı*. Ali Artun (Ed.). Sanat / Siyaset: Kültür Çağında Politika ve Kültürel Politika. İletişim Yayınları.
- Lawrence. Cynthia Miller (1997). *Women and art in early modern europe: patrons, collectors, and connoisseurs*. Marie de Médici's Patronage of Art and Architecture: Pennsylvania State Univ Pr. https://tr.wikipedia.org/wiki/Marie_de%27_Medici
- Nochlin L. (2020). *Kadınlar, sanat ve iktidar*, çev Süreyya Evren. YKY yayınları, s.184.
- Perdahcı. N. (2011). Hans Holbein resimlerine Anadolu halılarının etkileri. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1(7), 91-108. <https://doi.org/10.18603/std.94543>
- Pınar. B. (2019). İktidar ve sanat. Kitap yurdu.com,160.
- Pınarbaşı, Simge Özer. (2018): Halka önderlik eden özgürlük: alegori, edebiyat ve gerçeklik. *Art-Sanat Dergisi*, 9, 121-42.
- Satır. M. (2018). İdeoloji ve sanat ilişkisi bağlamında sovyet anıtsal propagandası. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3)
- Serhan. Ada ve A. Ayça İnce, (2009). *Türkiye'de kültür politikalarına giriş*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Suzman. Jowell Frances. (1977). Thore-burger and the art of the past, *Garland Publishing*. <http://www.abebooks.com>
- Şimşek A. (2007). *Sanat ve İktidar, siyasal tarih sürecinde sanat tarihi ve sanat akımları*. Kanguru yayınları, 223.
- Tek, A. (2012). *Tarih öncesi Anadolu'da Roma Dönemi, Hüseyin, Sabri, Alanyalı (ed). Anadolu Arkeolojisi İçinde Ünite 8*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları,978-975-06-4437-5
- Uçar. F. (2023). İktidar ve sanat: Damat İbrahim Paşa'nın hamiliği (1718-1730). *Tarih Kritik Dergisi*, 9(3),264-266.
- Uslu Azarak, L. (2024). Hitit tabletleri ışığında Hititlerin etkileşimde bulunduğu eski Anadolu dilleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 1000-1015. DOI: 10.29000/rumelide.1439802.
- Ülgen. Pınar, (2012). Geç Ortaçağ Avrupasında pazar ve panayır ilişkisinin ticaret hayatındaki rolü ve Türk-İslam Dünyasındakilerle karşılaştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(5).
- Üreten. H. (2011). 'Ayşen Sina, Atinalı Perikles: yaşamı ve dönemi, Tiydem Yayıncılık, Ankara, 2011,222, eleştiri, *Tarih Okulu Dergisi*, 10, 219-226.

İnternet Kaynakça / URL

URL 1.

<https://www.slideshare.net/slideshow/the-first-civilizations/26138485#25> The first civilizations unit 2 ancient and classical civilization Ph1007 Evolution of the Great Civilizations created by Carmen Zamora

URL 2.

Irfan Yalın 2023TV24 Bavulun Tarihi,<https://t24.com.tr/yazarlar/irfan-yalin/bavulun-tarihi,41119>
<https://mediacdn.t24.com.tr/media/library/2023/08/1691856476794-image-1.png>(15.04.2024)

URL 3.

<https://worldarkeoloji.blogspot.com/2016/03/parthenon-tapnag>. Html (15.04.2024)

URL 4.

<https://irangashttour.com/2022/06/09/persepolis-as-a-symbol-of-ancient-iran/>(15.04.2024)

URL 5.

<https://www.konya.bel.tr/haber/baskan-altay-darul-mulk-sergi-sarayi-konyanin-tarihi-kimligine-deger-katacak>(15.04.2024)

URL 6.

<https://www.konya.bel.tr/haber/darul-mulk-sergi-sarayi-vatandaslardan-yogun-ilgi-goruyor>

URL 7.

<https://www.konya.bel.tr/haber/darul-mulk-sergi-sarayi->

URL 8.

[Joshua J. Mark](https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-478/akropolis/) tarafından yazıldı ve [Tuğba Okumus](https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-478/akropolis/) tarafından çevrildi.08 Temmuz 2021 tarihinde yayınlandı. <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-478/akropolis/>

URL 9.

Yılmaz, Elif,Binhan: (2020)Viyana'nın anıtları seyahat notları, <https://www.binhanelifyilmaz.com/viyananin-anitlari>

URL 10.

Yağmur, Bayram:(2023), <https://gdh.digitaltarih>,

URL 11.

<https://artsandculture.google.com/>

URL 12.

<https://www.arkeoloji.biz/2022/12/augustus-prima-porta-heykeli-3d.html>/ museo galileo, Istituto e Museo di Storia della Scienza, Fienzave <https://www.indyturk.com/node/300956/t%C3%BCCrki%CC%87yeden-sesler/augustus-d%C3%B6nemine-genel-bir-bak%C4%B1%C5%9F->

URL 13.

<https://www.konya.bel.tr/proje/darulmulk-sergi-sarayi89>

URL 14.

<https://konyakultur.com/istanbulda-acilan-%E2%80%9Cdarulmulk-konya-selcuklu-saray/>

URL 15.

http://www.discoverislamicart.org/database_item.php?id=object;IS-L;tr;Mus01_A;49;tr

URL 16.

<https://www.bcekmece.bel.tr/kanuni-sultan-suleyman-koprusu>